

Александар Крстић*

Историјски институт
Београд

ПОВЕЉА КРАЉА ОСТОЈЕ КОЈОМ УКИДА ЦАРИНУ У ПОПОВУ

Бишће, 1418, март 23.

Сажетак: Краљ Остоја је на молбу дубровачких посланика у Бишћу 23. марта 1418. наложио кнезу Гргуру Николићу (Вукосалићу) да укине царину у Попову, која није постојала ни за владе краља Твртка I, нити за време Дабишине ни његове владавине. Истовремено, босански краљ је издао повељу Дубровнику којом је записана његова одлука у погледу спорне царине. Повеља није сачувана у оригиналу, већ се њен оштећени препис, који је начинио дубровачки српски канцелар Никша Звијездић, налази у архивској књизи *Codex Ragusinus (Liber privilegiorum)*.

Кључне речи: Краљ Стефан Остоја, Кнез Гргур Вукосалић (Николић), царина, Дубровник, Попово, Бишће, повеља.

Кнез Гргур Вукосалић (Николић) је установио нову царину на својим поседима на западном ободу Поповог поља, на Заблатку, близу међе дубровачке територије, вероватно у другој половини или крајем 1415. године. То је одмах изазвало реакцију дубровачких власти, које су од хумског властелина тражиле да укине ову „новштину“. Пошто кнез Гргур није намеравао да услиши молбе Дубровчана, они су му током скоро две наредне године више пута писали о истој ствари, а жалили су се и краљу Стефану Остоји. Ушавши у сукоб са својим ранијим савезником Сандаљем Хранићем, босански краљ је у пролеће 1417. продро у Хум, и тамо боравио током читаве наредне године. Након новог обраћања власти Дубровника краљу Остоји, босански владар је пред посланицима Дубровачке општине у Бишћу, 23. марта 1418, издао налог кнезу Гргуру Николићу да укине царину у Попову, која није постојала ни за владе краља Твртка I, нити за време Дабишине или његове владавине.

* Ел. пошта: aleksandar.krstic@iib.ac.rs, albited@gmail.com.

Истовремено, краљ Остоја је издао повељу Дубровнику чије критичко издање овом приликом приређујемо, у којој је записана његова одлука у погледу спорне царине. Иако се Гргур Николић у први мах оглушио о наредбу краља Остоје, под притиском дубровачких контрамера морао је на крају да попусти и 6. јула 1418. године укине царину у Попову.

Извори и литература: М. Пуцић, *Споменици српски* I, 133, 141–143, XVIII–XIX; Љ. Стојановић, *Повеље и тисма* I–1, 446, 538–542, 548–549, бр. 457, 561–564, 572; М. Динић, *Дубровачки трибути (Могориш, Светодмитарски и Конавоски доходак, Провијсун браће Влатковића)*, Глас СКА 168 (1935) 221; исти, *Хумско-требињска властела*, Београд 1967, 8–9 (= исти, *Из српске историје средњег века*, Београд 2003, 326–327, 724–725); В. Ћоровић, *Хисторија Босне*, Београд 1940, 415, 419–420; Р. Živković, *Tvrtko II Tvrtković. Bosna u prvoj polovini XV stoljeća*, Sarajevo 1981, 69–71, 75–76; С. Мишић, *Хумска земља у средњем веку*, Београд 1996, 81–82, 226–227; Е. Kurtović, *Veliki vojvoda bosanski Sandalj Hranić Kosača*, Sarajevo 2009, 212–216; А. Крстић, *Повеља кнеза Гргура Вукосалића којом укида царину пред Стоном ([Дубровник], 1418, јула 6.)*, ГПБ 9 (2016) 21–36.

Опис повеље и ранија издања

Повеља није сачувана у оригиналу. Њен препис, који је начинио Никша Звијездић, дубровачки српски канцелар између 1430–1455, налази се у Државном архиву у Дубровнику, у зборнику *Liber privilegiorum (Codex Ragusinus)*.¹ Текст повеље исписан је у 12 редова на доњем делу 100. листа ове архивске књиге. Први ред са инвокацијом и почетком интитулације написан је црвеним мастилом, уставом (мајускулом), док је остали део повеље исписан канцеларијском минускулом, сада избледелим мрким мастилом. Испред текста повеље налази се кратак регест на староиталијанском језику. Пошто је лист са преписом повеље био делимично оштећен још средином XIX века, део текста је изгубљен. Нажалост, услед деловања влаге и микроорганизама, текст повеље је у међувремену додатно оштећен, зато је сада нечитљив немали број речи на десној страни листа, које су ранији издавачи могли да прочитају.² Та,

¹ М. Решетар, *Никша Звијездић дубровачки српски канцелар XV вијека*, Глас СКА CLXIX/87 (1936) 174–175.

² Захваљујем колегама др Невену Исаиловићу и проф. др Небојши Порчићу што су ми уступили снимке повеље које су направили у Државном архиву у Дубровнику у јануару 2010. године.

сада оштећена места, реконструисали смо према ранијим издањима, првенствено Миклошичевом из 1858. године. Из дубровачког писма кнезу Гргуру Николићу од 26. априла 1418. године сазнаје се да је повеља била оверена краљевим печатом.³

Повеља је до сада више пута издавана. F. Miklosich (*Monumenta Serbica*, 280, бр. 264) донео је и регест на италијанском језику. С. Новаковић (*Законски споменици*, 226, бр. 78) дао је текст повеље према Миклошичевом издању, али без датума и уз мање разлике у транскрипцији.⁴ Љ. Стојановић (*Повеље и писма I–1*, 446, бр. 457) исправио је неке ситније грешке које постоје у Миклошичевом и Новаковићевом издању.⁵ Текст повеље у латиничној транслитерацији, према Стојановићевом издању, објавио је М. Brković (*Diplomatički zbornik srednjovjekovnih humskih i bosanskih isprava u Dubrovniku*, Mostar 2011, 97–98, br. 108).

Текст повеље**

MCCCCXVIII die XXIII março

Priuilegio, che feçer re Ostoia a Raguxi, che no sia daçio a Popoua a Bissç(...)

ВѢ ИМЕ Ѡ(ТЬ)ЦА И СИНА И СЬ(ВЕТ)АГѠ ДѢХА, АМИНЬ. МИ ГѠ[СПО]Д[И]НЬ |2| КРАЛѢ ѠСТОІА, МИЛОСТЮ ВОЖИѠМЬ КРАЛѢ В(С)ОИ БОСН(Е), |3| ХЪМСКОИ ЗЕМЛИ, ПРЬМОРЬЮ И ДОНЕМЬ К(РАКМЬ) |4| ѠСОРЕ, ГОЛЕ, ПОДРЬНЮ И К ТОМѢ, |5| ДАКМО ВИДЕНК ВСАКОМѢ КОМѢ СЕ Д(О)СТОИ ПРѢДЬ |6| КОГА ИЗІДЕ САИ НАШЕ ЛИСТЬ ѠТВОРЕ(НЬ) |7| А ПО СЕМЬ НАШЕМЬ ЛИСТѢ, КАК(О) ГА ГОС(ПОДИНЬ КРАЛѢ) |8| ѠСТОІА СТВОРИХЬ МИЛОСТЬ (МОКМЬ ПР)АТЕЛ(КМЬ ДѢБРОВЧАНОМЬ) |9| КОЮ ИМ К ПОСТАВИ ЦАРЬНѢ ГРЬГѢР НИКО(Л)ИК(Ь) Ѣ (ПОПОВѢ КА....) |10| ЗА ГѠ[СПО]Д[И]Н]А КРАЛѢ ТВРЬТКА НИ ЗА КРАЛѢ ДАБИШЕ Н(И ЗА) МЕН(Е) |11| ГРЬГѢР ДА ВЕКЕ ЦАРЬНЕ ѠНДЕИ НИДГЕ ПРЬВО Н(Е) БИЛА ГА СВРЬГОХЬ. |12| ѢПИСАНО Ѣ БИШЧѢ, РОЖАСТВА ХРЬСТ[ОВ]А НА .Ч̣.Ѣ.И̣.Ѣ. ЛѢТО, МИСЕЦА МАРТА .К̣.Г̣. ДАНЬ.)

³ За тои повељу подь своимь печатию записа, да теи царине не вѣде Ѣ вѣке: М. Пуцић, *Споменици српски I*, 143, бр. 255; Љ. Стојановић, *Повеље и писма I–1*, 549, бр. 572.

⁴ На пример, о уместо Ѡ, или оу уместо Ѣ.

⁵ У 2. реду всои уместо свои, у 11. реду ниДге уместо ниГде, ѡ уместо ѣ у речима: ПРЬМОРЬЮ, ПОДРЬНЮ, ЦАРЬНѢ, ХРЬСТОВА.

** Редакција издања и превода: Татјана Суботин Голубовић.

Превод повеље

23. март 1418. године

Привилегија, коју је у Бишћу краљ Остоја учинио Дубровчанима, да не буде царина у Попову.

У име Оца и Сина и Светога духа, амин. Ми, господин краљ Остоја, милошћу божијом краљ све Босне, Хумске земље, Приморја и Доњих Крајева, Усоре, Соли, Подриња и тако даље, дајемо на знање свакоме коме приличи и пред кога дође овај наш отворени лист, А по овом нашем листу, како ја, господин краљ Остоја, учиних милост мојим пријатељима Дубровчанима за царину, коју им је у Попову поставио Гргур Николић ... Како ни за (владавине) господина краља Твртка, ни за краља Дабише нити за мене Гргур да већ царина онде пре никада није била, ја је укинух. Писано у Бишћу, 1418. лета од рођења Христовог, 23. дана месеца марта.

Дипломатичке особености

Ова кратка повеља, у самом документу названа „отвореним листом“, припада великој групи исправа које регулишу уговорне односе између босанског краљевства и Дубровника. То је уједно последња сачувана повеља коју је издао краљ Остоја. Повеља, у стању у коме је доспела до нас, започиње типичном вербалном инвокацијом (*Въ име СѸтца и Сина и СвѸтагѸ Духа, аминь*),⁶ после које следи опширна интитулација с девоцијом (*Ми гвсподинь краљ СѸстоја, милостю Божиимъ краљъ всои Босне, Хумскои земли, ПрѸморью и Донемъ Краємъ,, Усоре, Соле, ПодрѸню и к тому*). У сада оштећеном делу интитулације највероватније су биле наведене „Западне стране“. Изостављено је владарско име *Стефанъ* (*Стипанъ, Степанъ*), што је појава која се среће у још неколико разрешних и даровних повеља и писама краља Остоје, али и Дабише и Твртка II.⁷ Додуше, једина Остојина исправа са свечаном и

⁶ „Светотројичина“ инвокациона формула била је широко примењивана у средњовековним босанским документима, имала је најдужи распон трајања и највећу учесталост, уз минималне разлике у форми: Н. Исаиловић, *Владарске канцеларије у средњовековној Босни* (одбрањена докторска дисертација у рукопису), Београд 2014, 316–317.

⁷ Љ. Стојановић, *Повеље и тисма*, I–1, 441, 443, 444, 445; И. Равић, *Две исправе поводом измирења краља Остоје и Павла Клешића* (*Високи, 1404, 6. јануар; Јањићи, 1404, 8. јануар*), ГПБ 5 (2012) 41.

опширном интитулацијом попут ове, у којој није наведено владарско име Стефан, јесте повеља издата браћи Радивојевић, 28. децембра 1408, која је делимично сачувана у позном препису и латиничној транслитерацији.⁸ Интитулација Остојине повеље о укидању царине у Попову слична је оној у повељи за Радивојевиће по још једној особености – наиме, у обе исправе у владарској титули изостављена је одредница *Срѣблемь*.⁹ Док аутор у интитулацији употребљава множински облик личне заменице (*ми*), у експозитивно-диспозитивном делу повеље два пута користи једнину (*иа*).¹⁰ После интитулације долази промулгација са општом инскрипцијом (*дајмо виденіе всакому кому се достои прѣдъ кога изиде саи нашъ листъ итворенъ*).¹¹

У експозицији са диспозитивним елементима наводи се да је аутор, краљ Остоја, учинио милост дестинатарима Дубровчанима за царину коју је у Попову поставио Гргур Николић. У писму краља Остоје Дубровнику са налогом за исплату могориша из децембра 1416. године, Гргур Вукосалић је означен као кнез,¹² али је у овој повељи истог владара поменути властелин наведен без икакве титуле и са породичним презименом Николић. Пошто царина у Попову није постојала ни за владавине Остојиних претходника, краљева Твртка (I) и Дабише, нити за време његове владавине, краљ Остоја у краткој диспозицији обзнањује своју одлуку да укида Гргуорову царину.

Датум на крају исправе садржи место (у *Бишчу*) и време њеног издавања: годину од Христовог рођења, месец и дан.¹³

Просопографски подаци

У претходним свескама *Грађе о прошлости Босне* већ је писано о личностима краљева **Стефана Остоје, Стефана Твртка I и Стефана**

⁸ F. Miklosich, *Monumenta Serbica*, 385, бр. 324. О веродостојности ове повеље уп.: М. Динић, *Вести Еберхарда Виндекеа о Босни*, ЈИЧ 1 (1935) 363–365.

⁹ „Срби“ су изостављени у интитулацији и потпису и у Остојиној повељи Дубровчанима од 4. децембра 1409, али ту је краљевска титула наведена веома сумарно (**краљ Босњи и к томѝ**): Р. Михаљчић, *Повеља краља Остоје којом поново потврђује повластице Дубровчанима (1409, децембар 4)*, ГПБ 3 (2010) 126–128.

¹⁰ Н. Исаиловић, *Владарске канцеларије*, 320–322, 326–327, 334–335, 342, 345.

¹¹ О промулгационо-инскрипционом споју у босанским исправама видети: Н. Исаиловић, *Владарске канцеларије*, 351–356, 394–397.

¹² Љ. Стојановић, *Повеље и тисма I–1*, 445, бр. 454.

¹³ О датуму видети: Н. Исаиловић, *Владарске канцеларије*, 492–504, као и раније свеске *Грађе о прошлости Босне*.

Дабише (ГПБ, 1–9, према регистру), као и о личности кнеза **Гргура Вукосалића Николића** (ГПБ 9, 32).

Топографски подаци

У претходним свескама *Грађе о прошлости Босне* већ су објашњени географски појмови: **Босна, Хумска земља, Приморје, Доњи Краји, Усора, Соли и Подриње** (ГПБ, 1–9, према регистру), као и топоними **Попово** и **Бишће** (ГПБ, 3, 79–80, 95).

Важнији термини и установе

У претходним свескама *Грађе о прошлости Босне* већ су објашњени термини: **господин, краљ, милост, лист (листови), пријатељи, царина** (ГПБ 1–9, према регистру).

Aleksandar Krstić

Institut d'Histoire

Belgrade

**CHARTRE DU ROI OSTOJA SUPPRIMANT
LES TAXES DOUANIÈRES À POPOVO**

Bišće, 1418, le 23 mars

Résumé

Le knèze Grgur Nikolić a établi une nouvelle taxe douanière dans ses domaines à l'extrémité ouest de Popovo polje, près de la frontière du territoire de Raguse, probablement dans la seconde moitié ou à la fin de 1415. Cela a immédiatement suscité la réaction des autorités ragusaines, qui ont demandé au knèze de Hum de supprimer ces droits de douane. Comme le knèze Grgur n'avait pas l'intention de répondre aux demandes des Ragusains, au cours des deux prochaines années ils lui ont écrit plusieurs fois à ce sujet et ils se sont plaints au roi Stefan Ostoja. À la demande des émissaires ragusains, le 23 mars 1418, à Bišće, le roi Ostoja ordonna au knèze Grgur Nikolić de supprimer les taxes douanières à Popovo, inexistantes aussi bien sous le règne des rois Tvrtko I et Dabiša que pendant son règne. En même temps, le roi bosniaque a délivré une charte à Dubrovnik, indiquant sa décision concernant les taxes douanières contestées. L'original de la Charte, dont l'édition critique est publiée, n'est pas conservée, mais sa transcription endommagée datant du milieu du 15ème siècle se trouve aux Archives de Raguse, dans le recueil *Liber privilegiorum* (*Codex Ragusinus*).

Mots-clés: roi Stefan Ostoja, knèze Grgur Vukosalić (Nikolić), douane, Raguse, Popovo, Bišće, charte.